

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola
Iskolavezető: Dr. Fröhlich Ida DSc
Egyháztörténeti Műhely
Műhelyvezető: Dr. Szovák Kornél DSc

Bácsatyai Dániel

A magyar kalandozó hadjáratok latin nyelvű kútfői

Bölcsészdoktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Szovák Kornél DSc

2016

I. *A kutatás előzményei*

A 10. századi magyar hadjáratok időrendjének megállapítása a 19. század pozitívista történetíróinak, elsősorban Leopold Rankének és Rudolf Köpckének, majd az ő munkájukat tökéletesítő Georg Waitz és Ernst Dümmlernek az érdeme. A *Monumenta Germaniae Historica* köréhez tartozó forráskutatók elsősorban a német területeket érintő kalandozások kútfoínak értékelését végezték el – természetesen a Keleti Frank Királyság teljes 10. századi eseménytörténeke összefüggésrendszerében. Az elmúlt másfél évszázadban – Szabó Károly 1869-ben megjelent összefoglalásának kivételével – megállapításaik szilárd alapját képezték a tárgynak szentelt monográfiáknak. Míg Pauler Gyula 1900-ban megjelent munkája még közvetlenül az MGH műhelyében készült *Jahrbücher des Deutschen Reichs* című sorozat kiadványaira hivatkozott, Karácsonyi János és Hóman Bálint már Rudolf Lüttich 1910-ben publikált értekezését tekintette vezérforrásnak a kronológia szempontjából. Lüttich munkája a téma első idegen nyelven készült korszerű tudományos összefoglalása volt, amely nem csak a német, hanem az itáliai és francia területek kútfoit is önálló vizsgálatnak vetette alá. Széleskörű önálló forrásgyűjtésen alapultak Bánlaky József hadtörténeti művének kalandozó hadjáratokat érintő fejezetei is, ám a legtöbb adatot felvonultató, az elbeszélő kútfoék mellett immár – leginkább természetesen itáliai – helytörténeti forrásokat is bevonó munka Gina Fasoli 1945-ben napvilágot látott kötete volt. Fasoli Lüttichéhez képest néhol módosított kronológiáját követte Vajay Szabolcs dolgozata,

amely az egyes hadjáratokat diplomáciatörténeti kontextusban dolgozta fel. A tízkötetes akadémiai történeti kézikönyv számára készült összefoglalásában Györffy György Vajay Szabolcs időrendjét követte, míg Kristó Gyula jobbra a Lüttich-féle kronológiához maradt hű. A 19. századi német történetírás által kimunkált eseménytörténeti váz szerzőről szerzőre módosult tehát, amely számos reflexió nélkül hagyott ellentmondáshoz vezetett.

Gina Fasolinak már volt alkalma használni Gombos F. Albin forrásgyűjteményét, amely az 1301 előtti magyar történelem kútforrások – így a kalandozásra vonatkozó híradásoknak – közel teljes korpuszát tartalmazza. A *Catalogus Fontium*ban olvasható szövegek közötti hierarchia megállapítása azonban elmaradt, így nehézséget jelent a hiteles beszámolók elkülönítése a legendaképződés folyamata során feldúsult történetektől, vagy éppen a másolási hibákból eredő félreértésektől. Az sem hallgatható el, hogy a *Catalogus* számos új – elsősorban franciaországi – tétellel bővíthető. Doktori disszertációm legfőbb célja tehát az volt, hogy az egykorú híradásokat önállóan fenntartó beszámolókat (évkönyveket, krónikákat, hagiográfiai elbeszéléseket és okleveleket) újra vizsgálat tárgyává tegyem, és az ellentmondásos kronológiákat alkotóelemeikre bontva egy valóban megbízható időrendet állítsak össze.

Dolgozatomban reflektálni kívántam a modern nyugati kutatás történeti-filológiai érvekkel operáló képviselőinek megállapításaira is. A 10. századi magyar hadjáratok iránt korántsem mutatkozik olyan érdeklődés a modern külföldi szakirodalomban, mint a középkori krónikások műveiben; arra a kevésre, ami az elmúlt évtizedek külföldi

szerzőinél olvasható, éppúgy jellemző a kalandozások által érintett vidékek kutatóinak eltérő tudományos érdeklődése, mint a régióként különböző forrásadottságok. Bizonyos tendenciák azonban – különösen Franciaországban és utóbb Itáliában – mindenhol kitapinthatóak. Ilyen tendencia az, hogy a szerzők a magyar hadjáratok által okozott károkat igyekeznek minimálisnak beállítani, vagy legalábbis felhívni a figyelmet arra, hogy a korábbi katasztrófa-forgatókönyvekhez képest a kalandozások negatív hatása jóval korlátozottabb volt, s távolról sem vetették vissza az európai fejlődést. Különösen a francia szerzőkre jellemző, hogy a kortárs híradások retorikus túlzásai, valamint a kései hagiográfiai források és oklevelek állítólagos megbízhatatlan célzatossága alapján elvetik egy-egy régió magyar-hagyományát. E szkeptikus megközelítés erényeinek és problémáinak szemléltetése érdekében külön fejezetben tárgyaltam a kalandozások frankofón historiográfiáját, amelyet a burgundiai hadjáratok kortárs és kései emlékeit egyaránt vizsgáló, a francia történetírás megállapításaival vitakozó esettanulmány követ.

A kalandozásokat tárgyaló magyar történetírói munkák közül mindössze egy, Vajay Szabolcs már említett műve vált széles körben ismertté a külföldi tudományosság számára. Míg a könyv számos megállapítása kiállta az idő próbáját, úgy tűnik, hogy Vajay kiindulópontja, a Karolingok és a magyarok között feltételezett szövetség elméletét inkább cáfolják, semmint megengednék forrásaink, amit egy másik esettanulmányban bizonyítottam.

II. *A követett módszer*

Az első, kronológiára vonatkozó célkitűzésemet egy forrástani kézikönyv keretei között valósítottam meg, ahol minden egyes forrást a kútfőhöz kapcsolódó és a választott témához illeszkedő történeti-filológiai problémával együtt értékeltem. Legfontosabb mintámnak a Wilhelm Wattenbach nevéhez fűződő, először 1866-ban megjelent *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter bis zur Mitte des dreizehnten Jahrhunderts* című kézikönyvet tekintettem, amely régióról régióra tekintette át a német területekre vonatkozó egykorú középkori kútfők irodalmát, hogy hitelesebb ítéletet születhessen az elbeszélések forrásértékéről. A *Wattenbach* 20. századi folytatásai – ha szükséges volt – a legfrissebb szakirodalom alapján értékelték át és egészítették ki a vizsgált forrásokat. E hosszú évszázadokat átfogó sorozat általános megközelítésével szemben azonban az általam választott bő öt évtized elmélyültebb elemzést igényelt, amelyhez egyaránt szükséges volt a kortárs kútfők és az utókor hagyományainak vizsgálata. Ezen a téren az általam ismert – és szintén mintának tekintett – legalaposabb mű Albert d’Haenens *Les invasions normandes en Belgique au IXe siècle* címet viselő munkája (1967), amely a mai Belgium területét érintő normann hadjáratok középkori historiográfiájának példaértékű – bár jogos vitákat kiváltó – feldolgozása. A disszertáció terjedelmi korlátai miatt nem térhettem ki minden kései kútfőre az azokat megillető alaposítással, ezért el kellett hagynom az utókor hagyományait tárgyaló elemzéseket; köztük a 11. századi Sankt Gallen-i IV. Ekkehard zseniális anekdotagyűjteményének egyik gyöngyszemét, a Sankt Gallen-i kalandot

– amelynek irodalmi karaktere véleményem szerint jóval meghatározóbb, mint eddig gondolták –, valamint a magyarországi középkori hun-hagyomány és „kalandozásregény” kezdeteire vonatkozó fejtegetéseket is. Csupán a reichenai monostornak az időrend szempontjából is kulcsfontosságú hagyományai kaptak önálló fejezetet, s csak a burgundiai hadjáratokat tárgyaló esettanulmányban tudtam bemutatni a források összességét. Ugyancsak e korlátok miatt kellett úgy döntenem, hogy a Magyarországon bő irodalommal rendelkező forrásokkal (*Fuldai Évkönyv*, Regino, János diakónus, Thietmar von Merseburg, *Dado-levél*), s a nem egyszer értő bevezetővel ellátott, korszerű fordításban hozzáférhető egykorú történetírókkal (Liutprand, Widukind) nem foglalkozom külön fejezetben. Híradásaikat nem mellőztem, ám e híreket a többi – eddig jobbára kevesebb figyelemben részesülő – forrás tanúságával együtt vetettem alá vizsgálatnak.

III. Eredmények

Az értekezés bevezetőjében a 10. századi nyugati magyar hadjáratok korának egykorú, latin nyelven íródott forrásainak bemutatását és kritikai elemzését tűztem ki célul. Mivel a tárgy nyugat-európai szakirodalmát manapság a szkeptikus (minimalista) megközelítés járja át, ezért szükségesnek tartottam, hogy a kortárs források részletekbe menő bemutatása előtt a burgundiai hadjáratokra vonatkozó egykorú és retrospektív emlékek együttes értékelésével egy esettanulmány keretében felhívjam a figyelmet arra, hogy pusztán az a tény, hogy bizonyos forráscsoportok felé óvatossággal kell közelítenünk, még nem elegendő

ok arra, hogy e kútfők magyarokra vonatkozó információit elveszük. Minderre a legjobb példát Savigny monostorának középkori hagyományai szolgáltatják, ahol a hun-hagyomány mögött okleveles forráson alapuló, hiteles, 10. századi magyar-hagyományt tapinthatunk ki.

A reichenai monostor kései emlékezetének vizsgálatakor tanúi lehettünk annak, hogy a korai, magyarokra vonatkozó híradások – eredeti kontextusuktól megfosztva – hogyan formálódtak hun-hagyománnyá, s hogyan váltak egy monostor és egy város önazonosságnak alkotóelemeivé. Láthattuk, hogy a hűguk megszöktetésére készülő, majd egy csetepatéban elhunyt fivérek drámai története, amely részben évkönyves, részben alighanem szóbeli forrásokból talált utat Hermann von Reichenau krónikájának 902. évi híradásába, hogyan ötvöződött a hunok elleni háborúval és Nagy Károly személyével. A Hermannál a buchai kolostor alapítástörténeteként szereplő elbeszélés – jogosan vagy sem – legelőször egy magyar betörés kontextusába kerülhetett, hogy aztán későbbközponti szerzők tollán a kolostoralapítás a középkori emlékezet számára univerzálisabb jelentőségű szereplőkhöz: a hunokhoz és Nagy Károlyhoz tapadjon. A magyarok baseli dűlása esetében hasonló legendaképződést figyelhetünk meg: a Hermann által lejegyzett némileg túlzó magyar-hagyomány valós történeti alapját Basel kiterjedt hun-hagyománya támasztja alá, amely a középkor évszázadai során újabb és újabb színekkel gazdagodott.

1968-ban jelent meg Vajay Szabolcs kalandozó hadjáratokról szóló monográfiája, amely a témakör eddigi legkonceptiózusabb és legnagyobb hatású összefoglalása. A kalandozásokat európai diplomáciai összefüggéseiben feldolgozó mű azonban épp azon a ponton nem állja

meg a helyét, amely Vajay számára a munka alapötletét szolgáltatta. Dolgozatom harmadik fejezetében bizonyítottam, hogy az utolsó Karoling uralkodók és a magyarok között feltételezett szövetség mellett felhozott érvek egyértelműen cáfolhatóak.

Az egyes kútfők módszeres vizsgálatának segítségével jó néhány kronológiai kérdést sikerült tisztázni, míg mások kiderült, hogy a vitatott időrendi problémák egyelőre nem dönthetőek el megnyugtatóan. Az utóbbiak közé tartozik a svábföldi évkönyves hagyomány 863. évi értesülése, vagy a Fischa-menti vereség és Kusál halálának körülményei.

Dolgozatomban azonban jóval több olyan hadjáratról esett szó, amelyekről sikerült ismereteinket pontosítani vagy helyesbíteni. A svábföldi hagyományt képviselő évkönyvek vizsgálata komolyan felvetette annak lehetőségét, hogy a morvák végleges leigázására nem 902-ben, hanem 905-ben került sor; 902-ben – Hermann von Reichenau hitelt érdemlő feljegyzése szerint – a Moráviában kalandozó sereg minden bizonnyal alulmaradt. Szintén Hermann tartotta fenn a magyarok 917. évi baseli pusztításának emlékét, amelyet a hazai történetírás csak későbbi másolói tévedésnek köszönhetően köt január 21-hez. A lotaringiai annalisztika képviselőinek (*Annales Laubacenses*, *Annales Prumienses*) összevetésével bebizonyosodott, hogy a 911. évi hadjárat nem érintette Burgundiát, s a Rajnát ekkor csak rövid időre lépték át őseink Andernach vidékén. A bajorországi évkönyvek híradásai alapján a welsi magyar csatavesztésre 945-ben került sor, amelyet 948-ban Nordgauban újabb vereség, majd 950-ben egy *Lova* nevű helyen győzelem követett. I. Henrik bajor herceg 951. november 20-án pedig immár az Ennstól keletre aratott győzelmet a magyarok felett. Az egykorú frankföldi hagyományt

képviselő, ám csak leszármazói alapján ismert *Annales Hersfeldenses* önálló hírei között nagy jelentőségű a 893. évi bajor-magyar háborúról szóló értesülés – amelyet eddig egyszerűen félreértésének tekintettek –, valamint az a híradás, amely szerint az egyik 910-ben vereséget szenvedő keleti frank hadsereg élén IV. (Gyermek) Lajos állt. A Franciaországot érintő kalandok esetében fő kalauzunk a kor legmegbízhatóbb annalistája, Flodoard reimsi kanonok volt, aki más európai hadjáratok esetében is rendre a legfontosabb kontrollforrásnak bizonyul. Hervé Mouillebouche álláspontjával szemben bizonyítottam, hogy 935-ben a kalandozók nem csak a királyi Burgundiában (*Gallia Cisalpina*), hanem a Nyugati Frank Királyság fennhatósága alá tartozó Burgundiai Hercegségben is pusztítottak. Az egykorú évkönyves források, különösen a *Catalogus*ban és a modern francia szakirodalomban sem szereplő úgynevezett *Notae Senonenses*, egyértelműen igazolják, hogy 937-ben a magyarok Sens vidékét dúlták. A régi vélekedéssel szemben őseink az említett év február 21-én nem Laont, hanem Metz városát érthették el.

A dél-itáliai évkönyvek elemzése során kiderült, hogy a magyarok nem 922. február 4-én, hanem február 25-én érték el Apuliát. A 904. évi itáliai kaland hírét csak egy 18. századi hamisítvány tartotta fenn, így az alighanem törölhető a kronológiából. A közelkorú itáliai források tanúsága alapján a magyarok második római felbukkanását, amelyre minden bizonnyal Hugó király zsoldjában került sor, 932 környékére kell tennünk. A Taksony által vezetett 947. évi dél-itáliai hadjárat során a magyarok a bizánci fennhatóság alatt lévő Otrantóig jutottak, amellyel a magyar törzsszövetség ekkor elviekben békében állt – az akció

valószínűleg tudatosan Bizánc ellen irányult, s összefüggésben állhat Bulcsú 948. évi konstantinápolyi látogatásával.

A korabeli *necrologium*ok vizsgálata ugyancsak új megfigyelésekre ad lehetőséget. E forráscsoportból kiemelkedik a remiremont-i monostor eddig kevés figyelemben részesített halottaskönyve. A remiremont-i kútfő valószínűleg az elzászi Murbach apátságában meggyilkolt szerzetesek neveit is megőrizte, és bizonyosan itt találkozunk az első esettel, ahol a hun-magyar azonosság a mindennapi műveltség részeként, a hivatali írásbeliség keretei között bukkan fel. A merseburgi *necrologium* másolója valószínűleg hibázott, amikor forrásaival ellentétben a pozsonyi csatában elhunyt főpapok neveit július 5. (*III. Non. Iul.*) helyett június 29-hez (*III. Kal. Iul.*) vette fel, így nincs okunk az ütközetet napokig elhúzódó eseménynek tekinteni. A wissenbourg-i *necrologium* kiadásaiban azt olvassuk, hogy Lél vezér augusztus 15-én halt meg, ám az olvasati nehézségekkel terhelt monostori feljegyzés aligha a pogány vezető, mint inkább Szent István halálára vonatkozik. A vercelli-i egyház *necrologium*ából az derül ki, hogy a dóm papságát december 8-án mérsárolták le; vélhetően ekkor lelte halálát Liutward vercelli-i püspök is, akit a korábbi irodalom rendre összetéveszt a június 24-én – évekkel később – elhunyt Liutward comói püspökkel.

Folcuin *gestája* az I. Ottó elleni 954. évi lázadás eseményeinek elsőrendű forrása, és sok mindent megtudhatunk belőle a magyarok motivációiról is. Folcuin megengedi, hogy a lázadók és a nyugati frank király kibékülése után immár határozott cél nélkül maradó magyar hadsereg – talán III. Reiner hainault-i gróf személyében – új megbízó után nézett, s vélhetően ennek számlájára írható a lobbes-i monostor és

Cambrai ostroma is. A hagiográfiai művek ugyancsak értékes információkat őriztek meg az egyházi intézményeket ért 10. századi megpróbáltatásokról. Flodoard *Historia Remensis Ecclesiae* című munkájában azt olvassuk, hogy a montfauconi Szent Germanus-közösség éppen akkor tartózkodott Szent Baldericus ereklyéivel Rajna-parti (wesselingi) birtokán, amikor a magyarok megjelentek a környéken. A kalandozó magyarok származását tárgyaló, Dado verduni püspökhöz írt levél bizonyosan a montfauconi közösségben íródott, ám a magyarokkal kapcsolatos kellemetlen tapasztalatok valószínűleg Wesselingben érték a közösséget 917-ben vagy 919-ben. A hagiográfiai toposzok talán kétségesse tehetik a szentéletrajzok és *miraculák* szavahihetőségét (bár e toposzok szimbolikus megfogalmazása is a valóság megragadására irányul), ám mivel a kortárs művek esetében (mint a *Vita Sancti Fridolini* és a *Vita Sancti Landoaldi*) a magyarok közelmúltban történt látogatása a munka megbízhatóságát szolgáló – s az idősebb kortársak által tanúsítható – körülményként jelenik meg, így azt aligha van okunk kétségbe vonni. Szent Wiborada életrajza és az azzal összhangban álló szerencsésen fennmaradt korabeli Sankt Gallen-i feljegyzések ugyancsak kitűnően példázzák, hogy az elbeszélői technika sablonossága önmagában nem elegendő, hogy a Wiboradát mártíromsághoz segítő pogány dúlás tényét megkérdőjelezzük. A hagiográfiai jellegű elbeszélések történeti értékére hívja fel a figyelmet a *Translatio et miracula Sancti Marci* egyik csodás gyógyulásról szóló epizódja is, amely arról tanúskodik, hogy Reichenau monostorában még a 10. században is számon tartottak egy híres pannóniai zarándokhelyet, amely vélhetően Szent Adorján mosaburgi/zalavári kultusz helyével azonos.

Az itáliai kalandokra utaló diplomatikai kútfők vizsgálatával sikerült tisztázni a 899–900. évi nagy hadjárat időrendjét: Velence környékének János diakónus által megörökített dülésára az altinói monostor oklevele alapján egyértelműen 899. június 29. környékén került sor, s a hadjárat már 900 tavasz elején befejeződött. Az itáliai hadjárat így – mint kronológiai támpont – nem sokat nyom a latba a bizonyosan február 4. után íródott Hatto- és Theotmar-levél keltezésekor. A két levél hitelességével szemben időről-időre kétségek fogalmazódnak meg, ám mint láthattuk: a kritikák nem kellően megalapozottak.

A félsziget okleveles forrásait gyakran idézik a magyar hadjáratok településtörténetre gyakorolt hatásának értékelésekor. Az efféle vizsgálat azonban csak akkor lehetséges, ha olyan névtani és régészeti források is rendelkezésre állnak, amelyek segítségével a dülés következményei megragadhatóak – ám még ekkor is többféle értelmezés jöhet szóba. Friuli tartomány szláv településnevei esetében ilyen vitára láthattunk példát. Ami a városokat illeti, Aquileia esetében valóban gyanakodhatunk arra, hogy a város és okleveleinek egykori pusztulása csak toposzként jelenik meg az egyháztartománynak szóló 10. századi adományokban, hiszen jó okkal feltételezhető, hogy a pátriárkák székhelye ekkor már Civalaléban volt. Más itáliai városok esetében azonban nem merül fel efféle gyanús körülmény, s a kortárs oklevelek tanúsága alapján – Gombos F. Albin minimalista felfogásával szemben – nem kell kételkednünk abban, hogy a kalandozók bejutottak Padova, Bergamo, Vercelli, Reggio és talán Piacenza falai mögé is 899–900-ban.

A Nyugati Frank Királyság területén csupán egyetlen kétségtelen hitelű 10. századi diploma (Savigny) említi a magyarokat, ami még akkor

sem áll összhangban a franciaországi kalandokról szóló egykorú elbeszélő források tudósításából kibontakozó arányokkal, ha feltételezhető, hogy a magyar hadjáratok nem gyakoroltak döntő hatást e terület sorsára. A pogányok pusztításaira utaló 10. századi spanyolországi dokumentumok közül csak a Santa Coloma de Farners-i templom újjászenteléséről tudósító oklevelet fogadhatjuk el a magyarokra vonatkozó hivatkozásként.

A kalandozó magyarokra utaló csekély számú német oklevél egy része a bajor határvidék védelmének megszervezésébe enged bepillantást, míg a többi – Rajna-menti és veszfáliai – diplomában a magyarok által okozott károokra történik utalás. A herfordi monostor magyar pusztítást emlegető, 927-ben nyert királyi oklevele csak egy azon érvek közül, amelyek azt valószínűsítik, hogy a kalandozók I. Henrik magterületei ellen vezetett sikeres hadjáratára, amelynek végén a király kötelezte magát, hogy kilenc évre a magyarok adófizetője lesz, valójában 926-ban került sor. E dátumkorrekció kapcsán kritikát fogalmaztam meg Kristó Gyula jól ismert véleményével szemben, amely szerint a 10. század első felében a magyar törzsek feletti központi irányítás fokozatosan vesztett jelentőségéből, s így a kalandozó hadjáratok és az adófizetésre vonatkozó tárgyalások felől sem feltétlenül csak a nagyfejedelmi udvarban, hanem bizonyos – a célpontokhoz alkalmasint közelebb eső – törzsi székhelyeken is dönthettek. Kristó úgy vélte, hogy az évszázad első felében „a »saját« kalandozó hadjáratok szervezésében az egyes törzsek vagy törzsi csoportosulások önálló politikai vonalvezetése jut kifejezésre.” E nagyfejedelmi központtól független, „saját” hadjáratok létezésének legvilágosabb bizonyítékát pedig abban látta, hogy 917-től kezdve bizonyos években nyugati és déli célpontokra irányuló

kalandokról is értesülünk. Az általam felvázolt kronológia azonban ellentmond Kristó Gyula érvelésének, és így a 955 előtti önálló törzsi külpolitika elméletének legfontosabb érvét kérdőjelezi meg.

A 907. évi pozsonyi csatát megelőző évek nyugati irányú hadjárait a honfoglalást lezáró preventív hadműveletekként tartják számon, amelyek nyugat felől biztosították a Kárpát-medence feletti magyar uralmat. Hasonlóan tudatos motívumok álltak a törzsszövetség későbbi németpolitikája mögött is: ezt bizonyítják a 915., 919., 926. és a 937. évi hadjáratok, amelyek a királyság egész területére kiterjedtek: egyszerre irányultak svábföldi és szászországi, később pedig lotaringiai célpontok felé. Szemben Kristó Gyulával, aki ezekben az esetekben egymástól független törzsi hadjáratokat feltételezett, véleményem szerint e katonai akciók mögött egyértelműen előre eltervezett stratégia és átgondolt külpolitikai célok tapinthatóak ki. Nem pusztán ötletszerű zsákmányszerző kalandokról van szó, vagy arról, hogy őseink zsold fejében beavatkoztak a keresztények közötti konfliktusokba. Természetesen mindez részét képezte mindennapi hadviselésüknek, ám valódi céljuk – akárcsak a mongoloknak a Magyar Királyság területén három évszázaddal később – a döntő vereség kiprovokálása volt; egy olyan ütközeté, mint amilyenre a Brenta mellett került sor 899-ben, s amely fél évszázadra biztosította az itáliai királyok és a kalandozók közötti együttműködést és a rendszeres adót. Alighanem 926 volt a magyar kalandozások legsikeresebb esztendeje: az egyszeri béke-megváltások helyébe folyamatos „békeadó” lépett a Keleti Frank Királyságban. Ezután jó ideig nem csak a német-, hanem a franciaöldi kalandok is szüneteltek, s a magyarok csak itáliai zsoldosokként tűntek

ki magukat a Nyugat hadszínterein. A magyar törzsszövetség célja 933 után aligha lehetett más, mint hogy a Keleti Frank Királyságra újrakényszerítsék a 926. évi állapotoknak megfelelő függőségi helyzetet. 937-ben a tizenegy évvel korábbihoz hasonló átfogó hadművelet indult, hogy a német uralkodót térdre kényszerítsék: a Svábföldet érintő magyar sereg meglepetésszerűen nyugatról támadt Szászországra, ám az új király, I. Ottó könnyűszerrel királysága nyugati végeiig üzte őket, hogy a kalandozók a Nyugati Frank Királyságban legyenek kénytelenek szerencsét próbálni. 938-ban ismét a magyarok szenvedtek vereséget, míg a Szász-dinasztia pozíciói egyre erősebbé váltak: többé nem járt kalandozó sereg Szászországban. Az egykori sikerek és az adófizetés emléke nem halványult el egykönnyen: a keleti frankok ellenállásának megtörését célozták a 954–955. évi hadjáratok, amelyek végérvényesen bebizonyították, hogy a nyugati szomszéd saját központi területein – oly távol a Kárpát-medencétől – nem győzhető le katonai erővel.

IV. *A témakörben megjelent publikációk*

- 2016 A burgundiai magyar kalandozások és forrásaik (2. rész). *Hadtörténeti Közlemények* 128 (2016:1) 121–147.
- Ecclesia que in Ungarorum gente constructa.* Egy Kárpát-medencei zarándokhely a 10. századi reichenai hagiográfiai irodalomban. In: *Hadak útján. A Népvándorlás kor fiatal kutatóinak 2014. évi, 24. konferenciáján elhangzott előadásokból szerkesztett tanulmánykötet.* Esztergom–Piliscsaba–Budapest. [Előkészületben]
- 2015 *Basilea ab Hunis expugnata.* A 11. századi reichenai történeti hagyomány és a kalandozó magyarok emlékezete. In: Gál Judit, Kádas István, Rózsa Márton, Tarján Eszter (szerk.): *Micae Mediaevales IV. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Európáról és Magyarországról.* Budapest, 2015, 15–32.
- A burgundiai magyar kalandozások és forrásaik (1. rész). *Hadtörténeti Közlemények* 128 (2015:1) 105–119.